

A partir de 1885, i durant els anys que el deixà viure la malaltia que havia d'endur-se'l, Josep Yxart va publicar uns volums, titulats "El Año Pasado" i que, com el subtítol "Letras y Artes en Barcelona" indicava, eren un resum de les activitats artístiques i literàries a la nostra ciutat durant l'any anterior a aquell en què eren publicats, en els primers mesos, ^{i formen} ~~xxxxxxx~~ un judici informatiu i crític ~~tan~~ preciós. Preciós, perquè és indubtable que Josep Yxart ha estat un dels esperits de més finor que hi hagi hagut a Catalunya i, en els anys que va viure (1853-1895) un jutge equitatiu i informat de tot allò que es feia a la nostra terra en matèria de cultura.

Si examinem, doncs, el volum de "El Año Pasado" publicat a començament de 1889 i que es refereix, per tant, al que va veure la famosa Exposició Universal de Barcelona, ens sorprendrà la poca atenció que hi és dedicada a la prosa catalana. I, no obstant, de bones a primeres, l'autor ja ens diu, en les "Dos palabras" preliminars: "El año 88! Año memorable, año famoso, año que vale por diez para Barcelona!" I segueix, igualment ponderatiu: "Qué extraordinaria variedad de asuntos! ; Qué de acontecimientos y espectáculos!" I, efectivament, en el volum - 390 pàgines de text dens - els esdeveniments i els espectacles hi són abundantment ressenyats. Conferències, lectures públiques, una conferència sobre "La crítica i l'art", cants moderns, poesia catalana (amb motiu d'un llibre de Adolf Blanch), periodisme, brindis, espectacles - sobretot espectacles, comptent-hi el circ i l'òpera - i, per damunt de tot, l'Exposició, vint-i-dos articles dedicats a l'Exposició Universal. Llegint aquest llibre, us sap greu que la manca d'una premsa periòdica catalana - en aquells anys només sortia "La Renaixensa" - impedís que el gran escriptor que era Josep Yxart donés en català els articles que, reunits un any darrera l'altre, fan la col·lecció d'aquests volums. I també sap greu que, aquest 1888, Josep Yxart no volgués destacar en cap sentit la prosa catalana i suprimís del seu volum - ocupat com estava per les novetats sensacionals de l'Exposició - seccions com aquella que, en el volum de 1886, s'ocupava dels "Pro-sistes catalans contemporanis: Emili Vilanova, G. Vidal i Valenciano, Narcís Oller" i, en el de 1887, dedicar un apartat de la Bibliografia a l'estudi de les "Novel·les catalanes". Sap greu també que no dediqués cap dels capítols del llibre als Jocs Florals que, per partida doble, es celebraren aquell any i en els quals, al costat de la poesia, la prosa catalana bé

tenia un lloc.

Mirarem d'esmenar aquests oblits. La prosa catalana, en aquell any, tenia una vida indiscutible. Mirx Els dos volums que aquell any 1888 contenen els discursos i les obres premiades als Jocs Florals "oficials" - perquè el primer diumenge de maig se n'han celebrat uns altres, que ja trobarem - ens ofereixen, demés dels discursos de Marià Aguiló, president i del mantenedor forà Marcelino Menéndez y Pelayo (aquest darrer tan justament retret per la vindicació que fa de la categoria històrica i cultural de la nostra llengua, "no forastera, ni exòtica, sinó espanyola i neta de tota taca de bastardia") que tan poden estudiar-se com a peces literàries que com a exemples d'oratorria, diverses obres importants de prosa catalana. Són la memòria "Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la pàtria", de la qual era autor Francisco Masferrer i Arquimbau, i que guanyava el premi de la Diputació de Barcelona; la monografia "La casa dels moros de Fabara", original de Josep Puig i Cadafalch i Casimir Brugués, la qual s'endua el premi de l'"Associació Catalanista d'Excursions"; l'estudi sobre folklore català de Pau Bertran i Bros, titulat "Rondallística", guanyador del premi de l'Associació d'Excursions Catalana; un altre estudi històrico-arqueològic de Puig i Cadafalch i Brugués, aquest sobre el monestir de Sant Pau del Camp; una "Col·lecció de documents històrics catalans del segle XVI", presentada per Josep Coroleu, i un "Recull de cartes per l'epistolari català", de Gabriel Llebrés i Quintana, guanyadors de dos premis extraordinaris de l'Ajuntament de Barcelona; Salvador Samper i Miquel, per últim, obtenia un altre d'aquests premis extraordinaris amb el seu treball d'història i llegenda, titulat "Vifred lo Pilós". Tots aquests estudis - pròpiament, cada un és un llibre - tenen la intenció i l'encert - no pas massa freqüents encara en aquella època - d'arrencar la llengua catalana de la servitud estricta d'una poesia més o menys carregada de retòrica o d'una prosa vulgar de teatre de porró i espardenya, per a donar-li agilitat i vocabulari per als estudis científics, encara que siguin de temes prou populars en aquell moment com la història, l'arqueologia, el folklore i la política.

Però en aquells Jocs Florals no foren premiats únicament aquests llibres de prosa científica que he esmentat, sinó dues novel·les: "Los millones del farinaire", del vigatà Lluís B. Nadal - la qual guanyava un premi de cinc centes pessetes ofert per "un catalanista" - i "Lo vicari

nou", de Joaquim Riera i Bertran - futur Mestre en Gai Saber i escriptor de múltiples activitats - guanyador d'un altre dels premis extraordinaris de l'Ajuntament de Barcelona.

De la novel·la de Lluís B. Nadal, la membra del secretari (Joaquim Cabot i Rovira) en fa, en nom del Consistori, el següent judici: "Dita novel·la, que enclou belles descripcions i animació en alguns indrets, revela erudició i estil propi en l'autor, però la perjudica la tendència a l'idealisme i certa antipatia per los grans centres de població, invents i costums moderns, que es deixa entreveure varies vegades en lo curs de l'obra." Lluís B. Nadal, un dels millors prosistes vigatans amb Martí Genís i Aguilar, fou periodista actiu, administrador d'entitats artístiques i polítiques i, en els darrers anys de la seva vida (havia de morir en 1913), catedràtic d'Història de Catalunya i un dels organitzadors més eficients dels "Estudis Universitaris Catalans". Els seus "Milions del Farinaire" són, com diu Mn. Jaume Collell, "una temptativa d'alta novel·la social". Era un bon llibre, potser no ben acollit als corrents d'un naturalisme sense gaires audàcies que estava implantant en la literatura catalana Narcís Oller. La prosa de Lluís B. Nadal és àgil, ben construïda, sense gaire volada, però sempre correcta, periódística, diríeu.

De la novel·la de Joaquim Riera i Bertran, "Lo Vicari nou", la membra de Cabot fa el següent judici: "novel·la d'argument interessant, en general ben conduït fins al desenllaç, però un tant descuidada i cançonera en sa primera meitat. En lo curs de la narració s'hi nota afició al realisme, exagerada en algun capítol; les descripcions són justes i animades, però el diàleg forçat i poc natural." I, cosa excepcional, la membra es referia a continuació a una obra presentada a concurs i que no havia estat premiada, en aquests termes: "Menció especialíssima devem fer del núm. 67, "Marçal Noradell", novel·leta empordanesa escrita d'un sol raig, que a tenir més cos son argument i ser un poc més treballada, hauria merescut més alta distinció." Avui sabem que aquesta novel·leta, probablement revisada i ampliada pel seu autor, és la que duu per títol "Lluites de la vida. L'hereu Noradell. Estudi de família catalana" de la qual és autor Carles Bosch de la Trinxeria, i que havia d'ésser publicada l'any 1889. Aquell mateix any de l'Exposició, Bosch de la Trinxeria havia publicat una altre ^{llibre de prosa} ~~novel·la~~, "Pla i Muntanya".

La novel·leta de Riera i Bertran no és un dels llibres bàsics de la novel·la catalana del vuit-cents, com ho són, en certa manera, les o-

bres de Carles Bosch de la Trinxeria, aquell empordanès de la ratlla fronterera (nat a Prats de Molló en 1831, havia de morir a La Jonquera en 1897), que per la seva formació cultural francesa i pel domini que demostrà, en una vocació literària ben tardana, de la descripció i dels diàlegs, ocupa un lloc destacat en la història de la nostra novel·la i de la nostra prosa literària. Havia ja publicat, com hem vist, "Pla i muntanya", i abans encara els seus "Records d'un excursionista". Per a l'Yxart, aquests dos llibres havien d'ésser saludats com a obra d'un autor dotat d'un gran sentiment de la naturalesa, nou, intens i vigorosíssim, expressat amb una ingenuïtat i una força que encanten." La seva primera novel·la, "L'hereu Noradell", ens presenta un narrador amb més ambició que el que ens presentava breus apunts descriptius, croquis, petits episodis muntanyencs, dominats per l'espectacle natural. Cal dir que, per a un home que hi havia aconseguit, amb els seus dos primers llibres, una gran acollida, i que de fet obre el camí dels Vayreda, Casellas, Víctor Català i Bertrana, - parlar de Ruyra seria excessiu, perquè aquest transfigurà la visió de la naturalesa i dels homes i es valdrà d'una riquesa de llenguatge, d'un geni del llenguatge que ^{no hodem} ~~seria excessiu~~ d'esperar de Bosch de la Trinxeria, - per a un home que encara avui és esmentat per l'exactitud de les seves descripcions de llocs muntanyencs, demostrava una ambició gens corrent en aquell temps d'enfrontar-se amb la psicologia, base de la novel·la, àdhuc de la que és vol més objectiva i realista. En un prefaci al seu llibre, Bosch ens dóna el seu concepte del gènere: la novel·la, per a ell, és un gènere ample i extensíssim, on tot hi cap: la vida sencera de la humanitat, amb la seva veritat i la seva poesia, la filosofia i la moral que es desprenen d'aquesta mateixa vida, els drets il·limitats de la inventiva i la imaginació, els fruits de l'observació minuciosa i severa. Balzac, diríeu, del qual Bosch es declara admirador: per a ell, en efecte, és el primer novel·lista, tot i que li troba manca de poesia i un excés de submissió a la realitat. Bosch rebutja el naturalisme, perquè hi veu pessimisme, un materialisme depriment i, sobretot, obscenitat. Però, lligant-se al gust ja arraconat de la seva generació, troba recomanables Alexandre Dumas, fill, i els dos ~~XXXXXXXXXXXX~~ novel·listes predilectes de la burgesia: Octave Feuillet i Georges Ohnet.

L'extens pròleg de Bosch de la Trinxeria és interessant perquè fa les objeccions clàssiques dels prosistes de l'època per a l'ús del català com a llengua literària. L'agut sentit crític de l'Yxart ja li

fa destriar en aquell plany dos termes diferents. Bosch diu que al català literari del seu temps li manquen paraules que expressin allò que es veu, i "el que se sent en costums, arts, ciències, etc., que en el seu temps (el del català clàssic, sens dubte) no existien i que cal que creix si es vol fer entendre." I després es dol de la manca de bons diccionaris i bones gramàtiques que ens duguin a la unitat. Lligades com planteja Bosch una i altra queixa, a Yxart li sembla que cal rebatre el primer concepte. "En aquestes dues objeccions, lligades l'una a l'altra gairebé en un mateix paràgraf, l'autor confon, al meu entendre, dues qüestions en una: la de la pobresa del vocabulari català per a les obres d'assumptes moderns, i la manca d'unitat filològica, o gramatical, en l'ús de la llengua. Convé distingir. Aquella pobresa, tractant-se d'obres d'imaginació, com és la novel·la, i no pas d'obres científiques, no em sembla certa en absolut. El mateix autor ~~denuncia~~ testimonia contra la seva afirmació. El seu vocabulari és riquíssim, pintoresc, clar, altament eficaç i expressiu, i tanmateix la seva novel·la té un tema ben modern, sense que ni un sol cop hagi d'acudir a una llengua estrangera. I la mateixa cosa pot advertir-se en la novel·la d'Oller", que pinta costums barcelonins, en la de Vidal i Valenciano, en la de Pin, en els escriptors de costums de la capital: riquesa i força en tots, que cada dia són més "castizos".

Més endavant, l'Yxart al·ludeix a la segona part del problema. Seguim traduint les seves paraules: "Una altra cosa és la manca d'unitat literària de què es queixa; mal que existeix, i per al qual fins ara no veiem remei. Aquesta manca d'unitat és més lamentable precisament en la part més visible, l'ortografia, que entra pels ulls. Cada escriptor té la seva, i un criteri on basar-la, si no passa de vegades que aquest criteri varia en el mateix llibre i en la mateixa pàgina. Aquesta anarquia material enlletgeix els impresos i hauria d'acabar-se; el senyor Bosch creu que una Acadèmia faria cessar aquest abús, però d'on trauria la seva autoritat per a imposar-se? de les seves raons? Doncs, aleshores, ja no fa cap falta; que un autor, un filòleg, plantegi una ortografia uniforme, la basi en un mètode racional, i ell s'imposarà a la llarga; de la discussió brollarà la llum; a despit de la resistència d'alguns crítics particulars, l'ús corrent i més comú farà la resta. Adhuc sense això, tindrem un punt de partida per a l'esdevenidor; podrien co-

1) "La febre d'or", en curs de publicació. En aquest text de Josep Yxart ("El Año Pasado. Letras y Artes en Barcelona. 1890, pag. 75.) hom al·ludeix igualment a la trilogia "La família dels Garrigas", de Pin i Soler de la qual parla en el mateix article, i que ja trobarem.

mençar per donar l'exemple els diaris i revistes catalans de més circulació: avui, tanmateix, de la manera que estem, pot resultar molt còmode per a escriptors carrinclons o poc mirats, però això no anul·la l'espectacle que demana anar en favor de la vitalitat de la llengua, i aquesta manca és molt més de lamentar pel fet que aquesta llengua, en realitat, es manté amb una unitat més íntegra i vigorosa del que mots es creuen: llevat d'alguns provincialismes que existeixen en totes, i les diferències fonètiques comunes a les diverses comarques, la llengua roman intacta, intel·ligible i clara per a milers de catalans. No hi ha, ni ha hagut la confusió babèlica que alguns suposen, pretenent per exemple que un veí de La Jonquera i un altre de Tortosa no són capaços d'entendre's. Ni més ni menys que un andalús i un bilbaí: per al cas és igual. La naturalesa pot més i sobreviu més que els sistemes: un idioma parlat persisteix durant segles per damunt de les corruptel·les dels seus propis escriptors, i fins de l'oposició dels qui els parlen." Són paraules profètiques i permanents: el paper de Pompeu Fabra - el filòleg que planteja una ortografia uniforme, basada en un mètode racional, - el de l'Institut d'Estudis Catalans i el de la Mancomunitat, que va donar el suport de la seva incipient organització política a la reforma hi són previstos i delimitats. I l'afirmació de la unitat de la llengua és, igualment, vàlida i duradora per als nostres dies.

Bosch de la Trinxeria, en el seu prefaci a "L'hereu Noradell", fa un quadre més aviat ombrívol de la situació de la novel·la catalana fins aleshores, que ell troba inferior, en el seu desplegament fins aquella data (1888) al teatre i a la poesia. L'Yxart, basant-se sobretot en l'obra dels novel·listes més moderns, creu que, tot i que la novel·la és més jove i té menys obres, és el gènere més representatiu de la Catalunya actual: "La narració, la descripció i l'anàlisi són, demés, procediments que permeten de seguir més a la vora la veritat, la qual per ella sola ja duu impregnada la condició ètnica, social i moral del nostre poble."

Malgrat aquest pessimisme, Bosch de la Trinxeria, com a novel·lista, fa obra audaç i renovadora en "L'hereu Noradell". El tema - l'abandonament, per viure la política caciquista, per part d'un hereu, del seu gran patrimoni agrícola - és ben vist i potser avui el procediment fragmentat, diríem "puntillista" que empra Bosch en la seva novel·la ens faria més autèntic el procés de degradació econòmica i social del prota-

gonista. Es evident que hi ha molta part d'observació directa en la narració. Però potser el final optimista, estil Georges Ohnet, perjudica la veritat de la pintura. De totes maneres, "l'hereu Noradell" i les altres novel·les que escriuria Bosch de la Trinxeria en els pocs anys que li quedaven de vida ("Lena" i "Montalba") i l'edat de llur autor - era de la generació anterior a Verdaguer i ~~Marxant~~ Guimerà - el fan creditor d'un lloc destacat en la història de la narració catalana. I també de la prosa catalana vuitcentista, puix que les descripcions de "Pla i Muntanya" són avui encara perfectament vàlides i no desmereixen gens, per llur riquesa de lèxic i d'expressió, al costat de les dels autors que he esmentat abans.

Un altre dels novel·listes que publiquen una obra en 1889, però que podem donar com a prosistes de l'any de l'Exposició, és Josep Pin i Soler. El seu llibre és "Niobe", tercera part del cicle iniciat amb "La família dels Garrigas" i continuat amb "Jaume". Ja ha estat escrit repetidament com, amb tots els seus defectes temperamentals i d'estil, el novel·lista tarragoní és un dels carreus fonamentals de la moderna novel·la catalana. Josep Pin i Soler és narrador nat, sap interessar en els seus arguments i fer-nos veure, vivents, els seus personatges i els paisatges on l'acció té lloc. Més encara, tot i que la seva trilogia es centra essencialment en una família de Tarragona i que és visible com l'autor es complau pintant racons ciutadans, tipus populars i vells costums pintorescos. Però també - i aquesta és una superioritat de Pin i Soler damunt Narcís Oller, que el guanya tanmateix en empena narrativa i en art de construir una novel·la - sap traure els seus personatges del marc local, passejar-los per ambients refinats d'Europa. Aquest cosmopolitisme, en certes obres posteriors, arribarà a desequilibrar-les, amb la inclusió de converses senceres en francès i l'abús dels mots en versallesques, importats directament de l'estranger. En "Niobe", odissea d'un fill natural, orfe de pare, i que cerca la seva mare, el marc de Tarragona és massa dominador i la força de la construcció de la trilogia massa aplomada perquè aquest desequilibri es produeixi. Observador fins al detallisme, igual exerceix aquest do amb els paisatges i els costums de la terra nadiua com amb els dels països que recorre. "Niobe" tanca amb prou encert la trilogia dels Garriga i confirma plenament Josep Pin i Soler (nat a Tarragona en 1842, mort a Barcelona en 1927) en un lloc eminent de la història de la novel·la i de la prosa catalanes.

Es un lloc que, generalment, no és discutit a Pin i Soler. Un altre

molt més oblidat i que, ja en el seu temps, merescué una acollida més aviat reservada dels crítics, és Antoni Careta i Vidal. L'any 1888, aquest escriptor, autor de narracions i escenes de costums publicades sota els títols "Brosta" i "Dibuixos a la ploma", poeta també i autor d'un diccionari de barbarismes i vulgarismes que féu autoritat durant força anys, publicava la novel·la "Les conseqüències", dedicada a Francesc Matheu, el qual la va editar dintre la biblioteca de "La Il·lustració Catalana" que ell dirigia. Era la primera novel·la d'Antoni Careta i Vidal, el qual tenia aleshores 45 anys (havia nascut a Gràcia en 1843) i havia de publicar, encara, demés del recull de poesies titulat "Eures", i d'obres teatrals de diversos gèneres (el drama en tres actes "La marca de foc" havia de tenir un bon èxit, igual que una comèdia de costums en un acte, "Vells i joves"), una altra novel·la, "Cor i Sang" i un volum curiós de "Narracions estranyes" - amb certes escapades a la novel·la policíaca - i un altre de "Rajolins".

Antoni Careta era un narrador fluïd, bon observador, submergit dintre els barris vells de la vella Barcelona, però que no té, com Emili Vilanova o Joan Pons i Massaveu, la venà humorística que servia a aquests dos escriptors per a donar-nos "Pobrets i Alegrets" o "L'auca de la Pepa". Josep Yxart critica a "Les conseqüències" l'argument fulletonesc, el poc interès de la intriga, el diàleg, amanerat i fred, i la poca traça de l'autor a "ocultar precedents o desviar la curiositat d'un a l'altre capítol". Es evident que la novel·la de Careta i Vidal té una ingenuïtat excessiva, una massa clara divisió entre bons i dolents, però el llibre es llegeix fàcilment i l'estil té prou claredat i una vivacitat descriptiva que no és massa freqüent en les novel·les catalanes de l'època. Les recerques que fa Quimet, fill natural, per a trobar els seus pares, els seus amors amb Angela, fan una trama potser poc densa, però que no arriba a perdre l'interès.

L'any 1888 marca encara un moment important en la prosa catalana, puix que és l'apogeu de la glòria literària de Narcís Oller. Aquest, nascut en 1846 a Valls, era ja famós des de 1879 pels seus "Croquis del natural", premiats als Jocs Florals de Barcelona, i que contenien aquella magnífica narració que es diu "El vailet del pa". Ens els cinc anys següents, li havien premiat les novel·les breus "Sor Sanxa", "Isabel de Gaceran" i "L'escanya-pobres" (aquesta darrera, una altra obra mestra de brevetat expressiva i d'emoció). En 1882, la publicació de "La papallona" amb la seva traducció immediata al francès i la carta-prefaci d'Emile

Zola l'havien convertit en la primera figura indiscutible de la prosa narrativa catalana. La publicació successiva de "L'escanya-pobres" en les traduccions castellana i francesa, la de "La bufetada", igualment traslladada a altres llengües, i, en 1886, la de "Vilaniu" - ampliació del tema i les escenes de la primitiva "Isabel de Galceran" - consolidaven la posició i el crèdit de Narcís Oller. Un viatge entre tífic i literari a París, amb l'Yxart i la Pardo Bazán, li donava la consagració internacional, amb les visites a Zola i Goncourt, l'any 1887. Ja aleshores té en projecte, i cal creure que ja esbossat, el que ha d'ésser "La febre d'or"; el primer volum de la novel·la que, amb aquest nom, haurà de consolidar totalment la fama de Narcís Oller, va ésser publicat en 1890. Aleshores tenia una certa pressa a publicarla, perquè Emile Zola tenia anunciada la pròxima edició de la seva novel·la "L'argent" i Narcís Oller tenia por de passar per plagiari o almenys per imitador massa servil del gran novel·lista francès dels Rougon-Macquart. A les seves "Membries literàries", publicades recentment ja ens diu, però que, "tenint ja concebuda aquesta obra el 1883, tan rumiada la guia, que passar-la al paper no em podia pas fer gran por." I Josep Yxart, parent i confident íntim de Narcís Oller, pot explicar, en un assaig ²⁾

dedicat a aquest llibre: "La febre bursàtil de l'any 1881, general a Europa, se deixà sentir amb molta força a Barcelona. En pocs dies s'improvisaren multitud de bancs, societats de crèdit, empreses de ferrocarril, etc. Una societat nova marxà a la conquesta del vedell d'or. Los més freds i de més seny se deixaren arastrar per la comú i encomanadissa bogeria, com sentats a l'entorn d'una colossal ruleta. Se gastà, se derrotxà, hi hagué diner de sobres i es llançà al carrer un d'aquests grups sobrevinguts que dona el to per uns quants dies fins que se l'emporta la trampa. Aquest moviment pintoresc del caleidoscopi social somogut per un cop impensat de la fortuna, era per a temptar un novel·lista de la talla i de les tendències modernes de l'Oller." Aquest explica, a les ja al·ludides memòries, l'estímul que per al seu instint de narrador fou l'espectacle de la gran sala de Llotja, en el període àlgid (1880 i 1881) de "l'ardent febrada" bursàtil i especuladora. "L'espectacle que allò ofería era el d'un nosocomi de delirants excitats fins al més alt grau. Ja compren-

1) Editorial Aedos, Barcelona, 1962. - 2) "La febre d'or", per Narcís Oller, a "Obres Catalanes", Barcelona, 1895.

drà vostè - les "Membries literàries" estan formades per cartes dirigides a la novel·lista Víctor Català, pels volts de 1918 - l'interès que per a un novel·lista aficionat a psicologies com sóc jo, havia d'oferir l'estranya troballa d'un fenomen social tan inconcebible a primera vista com el d'aquella confiança irracional que, de cop i volta, el poruc diner posava en l'abús del crèdit. A posta que dic "a primera vista" perquè millor considerat, he vist després que el cop-diciós (el diner) no era pròpiament poruc, sinó extremadament impressionable, un irreflexiu incorregible, que com la bandereta d'un penell es decanta a dreta o a esquerra segons el vent que bufa. Era, doncs, curiós per a mi, estudiar de prop la història i caràcter d'aquella fol·lia, d'aquells homes tan diferents dels que jo havia tractat fins aleshores; desentranyar tot el secret de llur naturalesa i faisó de viure; de llurs rauxes, raciocinis i supersticions, de l'estranya tecnologia professional que jo per ells copsava i àdhuc el procediment per mi ignorat de com funcionava tot aquell trasbalsament de riquesa invisible." Ja és sabut com aquest afany de documentar-se féu que Narcís Oller penetrés al Casino Mercantil (més conegut com a "Borsí") i que fins i tot participés en algunes jugades de borsa, que li foren profitoses. El crac final (1882) venia a posar un punt final, terrible i d'una moralitat implacable, a aquella fol·lia que s'havia endut tants de barcelonins - paral·lelament a onades semblants, provocades per l'auge industrial i bancari, que sacsejaren d'altres ciutats europees.

En 1888, Narcís Oller publica un llibre, el seu tercer volum de narracions, titulat "De Tots Colors". Són treballs esparsos, tots ells ja publicats en revistes de l'època, i que no desdiuen de la traça narrativa de l'autor de "Vilaniu". Per al novel·lista més notori de les terres catalanes - un dels quatre "grans" de les literatures hispàniques del moment, segons José Lázaro, el director de "La España moderna", junt amb Galdós, Pardo Bazán i Pereda - aquell volum, que conté "La bufetada", "Un petó" i "El cop de sabre", representa una obra menor- millor dit, un conjunt d'obres menors - però aixímateix un model dels dons d'observació, de penetració psicològica, d'habilitat en la construcció, que fan que Narcís Oller sigui el primer dels nostres novel·listes de la Renaixença.

x x x

Amb aquests apunts sobre els escriptors que aquell any 1888 eren figures d'actualitat en la prosa catalana, i que tanmateix tenen un

pes innegable en la història de la nostra literatura i, en particular, de la novel·la catalana moderna, podria donar-se per acabat aquest resum de la situació de la prosa catalana en l'any de l'Exposició Universal. Caldria, però, recordar més ampliament que amb una breu al·lusió, l'obra d'Emili Vilanova, un dels nostres prosistes més destacats, voluntàriament confinat, en la narració com en el teatre, als "quàdres de costums" i que és un dels testimonis autèntics de la vida barcelonina en aquell darrer quart de segle. Dos anys abans, Vilanova havia publicat dos volums - el tercer i el quart de la seva producció, anys a venir editada sistemàticament per la "Il·lustració Catalana" - que es deien "En família" i "Escenes barcelonines". Caldria també recordar que Gaietà Vidal de Valenciano, també en 1886, havia donat al públic la seva novel·la "Rosada d'estiu", obra plena d'observació i de sentiment, potser excessivament literària, però de gran categoria.

Caldria recordar també que, demés de la prosa que formava els llibres publicats aquells anys, hi havia la dels nombrosos articles, notes breus i narracions que omplien les pàgines de les revistes i setmanaris que es publicaven aleshores. Començant pel diari català "La Renaxença", en el qual, precisament, Emili Vilanova publicava cap da diumenge un d'aquests apunts literaris seus que constituïrien els seus reculls de prosa. Hi escrivia assíduament Adolf Blanch, Damas Calvet, Joaquim Marsillach - l'introduïdor, amb Letamendi, del wagnerisme a Catalunya - i, naturalment, Pere Aldavert, el director. A llur costat, pot dir-se, hi hagueren tots els escriptors catalans de l'època. "La Il·lustració Catalana", revista il·lustrada quinzenal, dirigida aleshores per Francesc Matheu, dedica una gran part de les seves informacions a l'Exposició Universal. Compta amb un brillant cos de redactors i amb una variada col·laboració.

Es obligat d'esmentar també el "Butlletí del Centre Català", que es publica en 1888, perquè al seu darrera hi ha, dominador, Valentí Almirall, i aquest critica sense repòs l'Exposició i els seus homes, i no estalvia pas tampoc les seves censures a Angel Guimerà, malgrat - o potser a causa del gran èxit que ha aconseguit el seu "Mar i Cel".

Per últim, hi ha els setmanaris humorístics, de tanta tradició, i que neixen i moren amb tanta facilitat, però dels quals uns quants suren i perduren llargament. Esmentem-ne només tres: "La Campana de Gràcia", el degà, republicà, anticlerical i satíric; la seva germana

"La Esquella de la Torratxa", que dirigirà tants anys Josep Roca i Roca, i que es parteix entre el seu castelanism i un catalanisme més sentimental que polític, i "La Tomasa", que ~~manxa~~ comença de publicar-se l'any 1888, dirigida per Simó Alsina i Clos, un poeta i humorista popularíssim en aquella època. Tots tres setmanaris assoliren de passar dels mil números (els dos primers superaren àdhuc els tres milenars). No creguem, però, que aquests tres setmanaris catalans, tot i llur difusió, cobreixen les necessitats d'un públic que es delecta en els versos i els articles, els contes i les crítiques que hi troba. Del periòdic "vermell" dirigit per Josep Lluçà que es diu "La Tramontana" fins als carlins "L'Espurna" i "Lo Mestre Titas", el ventall de publicacions humorístiques i satíriques és molt extens. Aquell any 1888 en veu néixer i morir unes quantes. I és en aquesta premsa eminentment popular, redactada sovint en "català que ara es parla", però en la qual col·laboran gairebé tots els escriptors en la nostra llengua, on pot anar-se a trobar, al costat de l'idioma literari, de la prosa que escriuen els novel·listes i costumistes de llibre i de revista, la prosa catalana d'aquella època. Es una prosa que segueix les modes del temps, que és xarona i grandiloqüent massa vegades, però que és eficaç i viva. Més que imposar el seu llenguatge al carrer, aquesta prosa recull el que és parlat al carrer. Però té la virtut de mantenir el costum de llegir en català, d'afuar la curiositat i l'interès del públic envers llibres catalans i teatres en la nostra llengua, i de contribuir, en definitiva, a la fixació del català literari i a l'evolució que sofreix en aquells anys darrers del segle XIX, paral·lelament a la transformació que l'Exposició de 1888 farà sofrir a Barcelona.

Rafael T A S I S.